PROF. DR. AYDIN TOPALOĞLU İLE KORONAVİRÜS GÜNLERİNDE KÖTÜLÜK ÜZERİNE FELSEFİ MÜLAHAZALAR...

Korona virüsün dünyamızı kasıp kavurduğu bu günlerde pek çok insanın aklına haklı olarak yaşamın ne olduğu, iyi veya kötü neleri içerdiği ve olası zorluklarla bir insanın nasıl baş edebileceği sorusu gelmektedir. Bu bağlamda karşılaşmış olduğumuz salgın hastalık vesilesiyle kötülük sorununu ele almak istiyoruz. Şayet bu tür sorunlar felsefi değer taşıyor ve bir anlamda kötülük olarak değerlendiriliyorsa, kötülük diye bir şey var mıdır? Kötü nedir? Kötüyü tanımlayabilir miyiz?

Hiç kuşkusuz, kötü diye bir şey var ve biz bunu her gün görebilir, gözlemleyebilir hatta tecrübe de edebiliriz. Gözyaşının olduğu, kanın döküldüğü, çocukların acı çektiği veya acımasız bir biçimde öldürüldüğü bir dünyada kötü yok demek mümkün değil. Dolayısıyla kötüyü görmezden gelmek hatta yıkıcı sonuçlarını hayra yormak aşırı iyimserlik olacaktır. Ancak temel sorun kötünün varlığını kabul etmek veya onu görebildiğimiz kadarıyla betimlemek olmasa gerek. Temel sorun doğasının ne olduğu ve bizim bunu nasıl ifade edebileceğimizdir.

Çok şaşırtıcı olmakla birlikte kötünün kendi başına bir varlığının olmadığını söylemek durumundayız. Buradaki kendi başınalık, mutlaklık anlamındadır. Yani kötünün bağımsız ve kendinde bir güç olmadığıdır. Nitekim bizlere ürkütücü gelen karanlığın aslında bir mum ışığıyla dağıldığını biliyoruz. Karanlık kendinde bir varlık yani mutlak olsaydı, ışığın ona etki etmemesi ve etrafı aydınlatmaması gerekirdi. Yine bizi oldukça üzen ölüm hadiselerinin de aslında kendi başına bir değer taşımadığı, sadece yanan bir mumun sönmesi gibi, yaşamın sona ermesi olduğunu gayet iyi bilmekteyiz. Yine içimizdeki korkuların da aslında, bir şeyleri yitirmek kaygısından başka bir şey olmadığı açıktır. Buradan hareketle kötülüğün kendi başına bir tanımının olmadığı apaçıktır.

Röportaj: Dr. Metin SERİMER

İnsanların kötü olarak düşledikleri, belki de korktukları konu aslında insanların Tanrı'dan uzak kalmak veya onun sevgisinden yoksunluk hissidir. Tanrı inancının olduğu yerde tıpkı karanlığın ışıktan dağılması gibi, korkunun da ortadan kaybolduğu çok açıktır. Sevgisizlik de aslında kendi başına varolan bir hususiyet değildir. Belki de çok erken yaşlarda anne şefkatinden mahrum kalmak, dahası anneyi yitirmektir. Kendi başına bir değeri bulunmamaktadır. Hep bir şeylerin eksikliği söz konusudur.

Kötünün kendi başına bir varlığının olmadığı, gücünün bulunmadığı hatta korkutucu etkisinin de kendince bir şeylerin ters gitmesi halinde ortaya çıktığı açıktır. Tıpkı virüslerin veya onların neden olduğu hastalıkların da kendi başına bir varlığının olmadığı gibi. Canlı varlıklar ve onları oluşturan hücreler olmasaydı zaten virüslerden veya bakterilerden de söz edemeyecektik.

Kötünün görece olduğu, kendi başına bir tanımının bulunmadığı dahası bir şeylerin "yani iyinin" eksikliği olarak görüleceği ortadadır. Sonuç itibariyle bizler "iyi" üzerinden bir şeyler söyleme ve bu şekilde iyi üzerinden giderek "kötü" hakkında konuşma şansını bulmaktayız. Aksi takdirde tek başına, kendi kendine kötüyü anlatma veya tanımlamak oldukça zordur. "İyi" yoksa bir şeylerin iyi olup olmadığını, dahası kötü olduğunu nasıl bilebiliriz ki? "Bilgi" varsa cehaletin farkına varabiliriz. Bilgisizler, bilmediklerinin farkında olabilirler mi? "Erdem" varsa bir eylemin ahlaki değerini ölçebiliriz. Rezalet sergileyenler, ne yaptıklarını bilseler yaparlar mı?

Peki, o halde "iyi" veya "iyilik" nedir? Tıpkı kötülük gibi bu kavramda da tanımlama sorunu yaşamakta mıyız?

"İyi" öncelikle "varlık" veya "varolmak" demektir. Varoluşun kendisidir. Hiçlik yerine ortada bir şeylerin olması, ortaya çıkması, bir yerlerde bulunması ve bizlerin buna şahitliğidir. Bu noktada "kötü" de doğal olarak "yokluk" veya "yokoluş" anlamına gelecektir. Felsefe'de Tanrı'nın en önde gelen niteliklerinden birisinin "iyi" oluşu bu yüzdendir. Çünkü varlık kavramı en çok O'na yakışmaktadır. Var olan, O'dur aslında. Mutlak olan da O'dur. O'nun varlığı diğer varlıkların kaynağıdır. O'nsuz varoluş sadece görünüşler dünyasının büyüsüne kapılan zihnin bir yanılsamasıdır. Bütün varlıklar her şeylerini O'na, O'nun varlığına borçludur. O olmasaydı, herhangi bir varoluştan söz edemeyecek, belki de hiç varolmayacaktık. Varolmayınca tıpkı doğmadan önceki halimizi bilemediğimiz gibi, varlığımız veya yokluğumuzun da farkında olmayacak, çevremizdeki varlık dünyasıyla tanışmayacaktık. Bu anlamda öncelikli olarak asıl olan iyi ve iyilik, yani varlıktır. İyilik varlık olunca, varlığın kendisi olunca, kötülük de hiç kuşkusuz yokluk veya eksiklik olacaktır.

Konuyu biraz daha açabilir miyiz?

Mesela, İyi'yi kendimiz açısından yaşamak ve nefes almak olarak düşünürsek, kötü'yü de yaşamı yitirmek veya nefessiz kalmak diye değerlendirebiliriz. Yine iyi kavramı bizlere düzeni ve intizamı çağrıştırmaktadır. Kötülük de bu anlamda kaos ve karmaşıklıktır. İyilik mutluluk ve sevinç olunca, kötülük de hüzün ve keder olacaktır. Gülümseme kendi başına iyilik olunca, somurtmak da haliyle kötü olacaktır. Yine iyilik sağlık ve afiyet olunca, kötülük de hastalık veya ıstırap olacaktır. Bizleri üzen hastalıklarımız, aslında sağlığımızı yitirmemizin sonuçlarıdır. Bu noktada sağlığımız da mutlak olsaydı yani keşke hiç hastalanmasak da diyebiliriz. Ancak o zaman da gerçekçi bir tavır sergilemeyecek, bu dünya koşullarında olmayacak bir durumu düşlemekten öteye gitmeyecektik. Her türlü güzelliği ve ihtişamına rağmen dünyamızın da kendinde mutlak olmadığı, tıpkı mevsimler gibi gelip geçici olduğu aşikârdır. Aslında mutlaklığı, yani kalıcılığı istememiz, bir anlamda mevcut varlığımızın da daha üst gerçekliklere dayandığı, diğer bir ifadeyle bizlerin de o daha üst gerçekliklere, sonsuzluğa gidebileceğimizin özlemi ve itirafıdır.

Varoluşumuzun diyalektik yapı arz ettiği, yani bir anlamda karşıtlıklar üzerine kurulu olduğu apaçıktır. Bu durum kendisini iyilik-kötülük konusunda da göstermektedir. Hatta bu noktada kötülüklerin bir boşluğu doldurduğu, yani işe yaradığı, iyiliklerin ortaya çıkmasına olanak sağladığı da söylenebilir. Nitekim sonuçları yıkıcı ve acı olsa da kötülüklerin iyiliklerin tamamlayıcısı olduğu da ileri sürülmektedir. Yani kötülükler olmadan bizlerin iyilikleri göremeyeceğimiz de iddia edilebilir, nitekim ediliyor da. Doğrusu burada kötülüğü iyilikle kıyaslamak, ona kötüyü iyiye eşdeğer görmek, büyük yanılgı olacaktır. Öncelik iyiliktedir. İyinin mevcudiyetidir. Tıpkı Tanrı'da olduğu gibi. Her şeyden önce O vardır. Tanrı ilk olandır. Her şeyin başlangıcı O'dur. O'nun varlığından sonra diğer varlıklar gelmektedir. Bu sadece dini bir düşünce değildir. Mantıken de böyledir. Tanrısız bir varoluş düşüncesi sadece zorlama bir zihinsel egzersizdir.

Yani iyi asıl diyorsunuz?

Evet, iyilik asıldır. İyilik var olduğunda kötülük ortaya çıkabilecektir. Asıl olan iyinin kendisidir. İyiliğin önceliğidir. Yani her şeyden önce iyiliğin karşımızda durmasıdır. Herhangi bir varlık söz konusu değilse yokluk'tan da söz edemeyeceğiz. Güzellik var ise çirkinlikten konuşabileceğiz. Güzellik olmasaydı çirkinlik de olmayacaktı. Aksi takdirde neye kıyasla herhangi bir şeye çirkin yakıştırması yapabileceğiz? Sağlık varsa hastalık gündeme gelebilecektir. Yaşam varsa ölümden söz edebileceğiz. Barış varsa savaşın ne olduğu anlaşılacaktır. Aşk varsa hüzün veya ayrılık olacaktır. Bütün bunlar bizlere iyiliğin öncelikli oluşunu kötülüğün ise en temelde iyiliğe bağlılığını göstermektedir. Bu durumda karşılaştığımız kötülükleri iyiliğin eksikliği, yetersizliği veya yokluğu diye düşünebiliriz. Hatta kötülüğü bazen de iyiliğin kendisini tam olarak gösteremediği boşluklar diye de değerlendirebiliriz.

Varlık dünyamıza baktığımızda konu nasıl şekilleniyor?

Doğaya baktığımızda olan bitenlerde bir birlik, bütünlük ve uyum olduğu, ahengin hüküm sürdüğü açıktır. Bunu kendi varlığımızda da gözlemlememiz mümkündür. Sadece kendimizde değil, diğer bütün canlı varlıklarda bir güzellik, amaçlılık ve işleyiş olduğu apaçıktır. Başımızı kaldırıp uçsuz bucaksız uzaya baktığımızda veya uzayın derinliklerinden çekilen masmavi görünümüyle küçük dünyamızın fotoğrafına odaklandığımızda aslında hiç olmayacak koşullarda bir mucizenin gerçekleştiği görülecektir. Daha açık bir ifadeyle varlığın kendisi bütün boyutlarıyla birlikte aslında mucize ötesi bir durumdur. Bize mucize duygusunu veren de yine doğanın kendisidir. Bu mucize ötesi durumu ilk gözümüzü açtığımızda fark ediyoruz ancak daha sonra kanıksadığımız için bize her şey normal gelmeye başlıyor. Ameliyat sonrası

ilk defa gören bir insanın şaşkınlığı tarif edilemez. Keza ilk defa renklerle tanışan bir çocuğun hayran bakışları da annesini mutluluğa boğmaya yeter. İlk defa yürüyebilen, ilk defa su içebilen, ilk defa pasta yiyebilen, ilk defa uçağa binen veya ilk defa âşık olan bir insanın yaşamı artık eskisi gibi değildir.

Tabi bu noktada, bu kadar muhteşem bir dünyada neden tatsız olayların yaşandığı gündeme gelecektir. Niçin acı var? Mesela insanlar niçin gözyaşı dökerler?

Bu soruya illaki iyilik varsa kötülük de olacak veya mutluluk varsa acı da olmalı, diye cevap verirsek yanlış konuşmuş olmayız. Ancak acıyı yaşayan kişi açısından baktığımızda keşke hiç sevmeseydim ve bu acıları çekmeseydim diye de cevap verilebilir. Hayatımızda bu keşkelerin büyük yekûn tuttuğu malumunuzdur. Ancak iyice düşünüldüğünde insanların büyük çoğunluğu yine de "iyi ki varolmuşum, yaşıyorum, hiç olmazsa nefes alabiliyorum veya iyi ki sevmişim…" diyebilir. Burada büyük bir teslimiyet söz konusu. Nitekim Eyüp peygamberin tavrı da bundan farklı değildi. Ömrünün çoğunluğu ıstıraplar içerisinde geçmiş olsa da hiçbir zaman serzenişte bulunmamıştı. Bu durum sadece onun peygamberliği veya bilgeliği ile açıklanamaz kanımca. Yaşama bakışı ve olan bitenin farkında olmasıyla doğrudan ilişkili diye düşünüyorum. Tabi bizlerden veya bütün insanlardan Eyüp peygamberin tavrını beklememiz isabetli olmaz. Belki onun gibi bilemediğimiz tanımadığımız binlerce insan da bulunabilir. Ancak yine de dünyamızda neden acının olduğu, kan aktığı ve niçin gözyaşı döküldüğü sorusu içimizi yakmaktadır. Acısıyla tatlısıyla dünyamız işte böyle demek de gereğinden fazla bilgece bir tutum olacaktır.

Filozofların tavrı nasıl bu noktada? Neler düşünüyorlar?

Yaşamın güzel tarafını görenler, mutluluğu teneffüs edenler doğal olarak bundan daha iyisi olamazdı diyeceklerdir. Acı tarafı görenler de bundan daha beteri olamazdı diye hayıflanacaklar hiç kuşkusuz. Nitekim öyle de olmuştur. Düşünce tarihine baktığımızda bir yandan Gazali ve Leibniz'in iyimser dünyası, diğer yandan özellikle Schopenhauer'un dile getirdiği karamsar bakış açısı. Aslında her iki bakış açısı da kendince haklı gibi: İyimser tarafa baktığımızda şayet bir dünya kurulacak olsaydı herhalde mevcut dünyamızdan daha güzeli olamazdı düşüncesi hâkim. Onlara göre mevcut dünyamız gibi, bütünlüğünü bozmadan, ahengine zarar ver-

meden, özgürlüğün, istencin, yasanın, vicdanın, aklın ve inancın bir arada bulunabileceği ve birlikte yaşayabileceği başka bir dünyayı düşlememiz mümkün değil. Olsaydı bile bu kadar başarılı olamazdı. Kaldı ki Tanrı da zaten bunu böyle tercih etmemiş miydi? Onun tercihine saygı duymak gerekir. Öyle ya, O, en iyisini bilen değil miydi? Dahası bütün güzellikleri yaratırken hayran kaldığımız Tanrı'nın, dünyamızı yaratmasına mı itiraz edecektik? Sadece insaflı olmak yetmez, teslimiyet de tam olmalı ve öylece davranmalıyız. Ayrıca böyle bir dünyada bize negatif görünen pek çok şey zamanla hayra dönüşebilir veya önceden tahmin edemediğimiz bir amaca yönelik olabilir. Bu açıdan anlık düşünmek ve yıkılmak yerine biraz daha sabırla olaylara yaklaşmak, metanetli olmak en doğrusudur. Yine bu düşünürlere göre yaşadığımız olumsuz deneyimler bizleri yetiştirmekte, olgunlaştırmakta hatta daha büyük zorluklara katlanmamıza vesile olmaktadır. Üstesinden gelemeyeceğimiz sorunlar olsa bile bize düşen çalışmak, gayret göstermek, gücümüzün bittiği yerde tevekkül etmek, yaşamın bir mücadele hatta bir nevi sınav olduğu düşüncesinden kopmamaktır.

Diğer yandan ise karamsar olan düşünürler şayet bir dünya kurulacak olsaydı böyle mi olmalıydı diye soruyorlar. Onlar da hiç kuşkusuz kötülükler olsun veya olmalı, demiyorlar. Hatta bundan muzdaripler tabi ki. Nitekim "insan insanın kurdudur" diyen (Thomas Hobbes) herhalde insanların birbirini

yemesinden hoşnut değildi. Yine Schopenhauer insandaki yaşama iradesinin ve içindeki bencilliğin onu canavarlaştırabileceğini görmüştü. Zaten güzel yaşamı zehir eden de içimizdeki hırs, bencillik, öfke, kin, nefret, kıskançlık ve doymak bilmeyen ihtiraslarımız değil miydi? Bütün bunlarsız yaşam olamaz mıydı? Barışın tek yolu savaşmak mıydı? İllaki kan mı dökülmeliydi? Yaşam derdi var diye insanlar birbirini mi ezmeliydi? Kendi yavrusunu yaşatmak için canlılar diğerini mi yemeliydi? Yaşamak için öldürmek mi gerekiyordu? Ayrıca bu tür hasletler sadece iyi duyguların eksikliği olarak açıklanabilir mi? Kaldı ki iyi duygular ne zaman ortaya çıkar, ne işe yararlar? Kötü karşısında hemen kaçar, siner veya gizlenmezler mi? Çok muhteşem denilen doğamız da kırılgan değil mi? Her an her şey olmuyor mu? Sadece vahşi hayvanlar değil, çıkarı söz konusu olduğunda insanın kendisi dahi canavarlaşmıyor mu? Sahi, bu insanı kim yaratmıştı? Bu durumda iyilik dediğimiz aslında farklı bir bakış açısıyla baktığımızda kötülük değil mi? O zaman kötüyü niçin görmez veya görmezden geliriz. Kaldı ki onlarca insanın acısını görmezden gelirken ayağımıza bir diken battığında, dünyayı yıkan, hatta kıyamet yaklaştı diyen de biz değil miyiz? Evet, karamsar düşünen filozofların kanaatleri de bu şekilde devam edip gidiyor. Özellikle varoluşçu düşünürlerin endişe, kaygı, ölüm, korku, titreme vb. temaları ele almaları hiç de boşuna değil. Geriye dönüp baktığımızda insanlık iyi bir sınav vermemiş, çeşitli gerekçelerle veya çeşitli bahanelerle güçlü olan zayıfı daima ezmiş, milyonlarca insanın yaşamını yitirdiği anlamsız politik, ideolojik, dinsel, mezhepsel, etnik, ekonomik veya kültürel savaşlar yaşanmıştır. Hâlâ da yaşanmaya devam etmektedir. Korona virüsü belki insanların içindeki bencillik duygularını bir yere kadar törpülemişse de devletlerin çıkarları uğruna diğerlerine karşı hasmane tutumlarından vazgeçtiklerini, barışçıl bir tutum izlediklerini henüz göstermemektedir. Bütün bunları görmezden gelmek, "her şey çok güzel" demek mümkün değildir, bu yaklaşıma göre.

Bu iyimser ve kötümser bakış açısı ne zaman başladı? Her zaman var mıydı? Sadece modern dünyamızın bir sorunu olarak görmemek gerekir herhalde?

Bize paradoks gibi gelen ama birbirinden ayrılmaz bu iyimser ve kötümser bakış açısının tarihçesi aslında çok gerilere kadar gitmektedir. Nitekim Allah Teâlâ da insanı yarattığında melekler insanların bozgunculuk yapacağını ve kan dökeceğini ifade etmişti (Bakara, 2/30). Melekler şaşkınlıklarını gizleyememiş, belki de insanın yaratılışındaki gizemi anlamaya çalışmışlardı. Şahsen ben de Kur'ân'da geçen bu meleklerin itirazını her okuduğumda derin düşüncelere dalmaktan kendimi alıkoyamıyorum. Sonuçta insan yaratılmış, yüce Tanrı'nın iradesi gerçekleşmişti. Bize düşen bu yaratılışın hikmetini anlamaya çalışmak, bu çerçevede "iyi" veya "kötü"nün ne olduğunu tahlil etmekti. Maalesef insanın yaratılışından günümüze kadar geçen sürede pek çok mucizevi olayın gerçekleştiği açık olsa da, yine pek çok tatsız olayın vuku bulduğu, kan ve gözyaşının hiç eksik olmadığı ortada gibi. Buradan bütünüyle karamsar bir tablo elbette ki çıkarmak yanlış olur. Ancak açık olan bir husus vardı. O da insanın kendisine verilen özgürlüğü hoyratça kullanmaktan çekinmediği, hırslarının esiri olarak hem kendisine hem de çevresine inanılmaz zararlar verdiğidir. Doğrusu bu açıdan bakıldığında kötülüklerin kaynağının hiç kuşkusuz insan olduğunu söylemek abartı olmaz. Ancak bunu böyle kabul ettiğimiz takdirde iki can alıcı soruyla yüzleşmek durumundayız. Tanrı böyle bir insanı niçin yarattı? Başka türlü yaratamaz mıydı? Veya insanoğlu doğasındaki ahlaki değerleri niçin hayata geçirmiyor da hırslarına, bencilliğine ve öfkesine yenik düşüyor? Dahası kendi kendisini kötülük yapmaktan niçin alıkoyamıyor? Burada bütün peygamberlerin geliş amacında da zaman zaman insanların yoldan çıktıkları gerçeği olduğu çok açık... O yüzden peygamberler sadece putperestliği veya şirki ön-

lemeye çalışmamış, ayrıca akan kanı durdurmaya ve zulmü engellemeye çalışmışlardı. Doğrusu bu kötü eylemler birbirlerinden de çok ayrı değillerdi.

Kuşkusuz Tanrı, meleklerin kaygılarının farkında olduğu gibi, ezeli bilgisinde olan bitenleri her ayrıntısıyla biliyor, biz insanlara yaşama şansı tanıyor hatta her şeye rağmen insanı "halife" diyerek de onu onurlandırıyordu. Evet, bu insan da zaman zaman iyi eylemleriyle bu iltifatı hak ediyor, yaratıkların en seçkini oluyor ama zaman zaman da kötülükler sergileyerek yaratıkların en sefili olabiliyordu.

İnsan nasıl bir varlıktır? İyi bir varlık mı, yoksa kötü mü?

Açık olan bir husus, insanın özünde iyi olduğu, kötü olmadığıdır. Yani Tanrı insanı kötü yaratmamıştır. Bunun en güzel kanıtı da hiçbir bebeğin veya hiçbir çocuğun istisnasız kötü olmayışıdır. Hepsinin, her yönüyle muhteşem oluşudur. Yani insan en temelde muhteşem bir yaratıktır. Onu anlatmaya sözcükler yeterli olmamaktadır. Biyolojisi, anatomisi, psikolojisi, düşünsel tarafı, sanat yönü, rasyonelliği, vicdanı, moral değerleriyle aslında evrendeki en büyük mucizedir. Buna her insan dâhildir. Sorun, insanların temiz doğasını koruyamamaları, bazılarının bu yeteneklerini ilerleyen yıllarında iyi yönde kullanmayıp, kötünün esiri olmaları, bencilliklerine ve hırslarına yenik düşmeleridir. Burada Hristiyanlığın konuya oldukça farklı bakışını hatırlamamız gerekiyor.

Hristiyanlığa göre insan nedir?

Biliyorsunuz insan Hristiyanlığa göre, en temelde günahkârdır. Cennette iken Tanrı'ya karşı gelmiş ve yasağı çiğnemiştir. O yüzden kirlenmiş, Tanrı katından kovulmuş ve dünyaya atılmıştır. Doğduğu zaman da haliyle doğası itibariyle kötü olup bu günahkârlıkla dünyaya gelmektedir. Ve illaki vaftiz olup aklanması gerekir. Aksi takdirde kurtulamaz, ebedi kurtuluşu elde edemez. Herhangi bir çocuk, hatta Hristiyan bir ailenin çocuğu, vaftiz olmadan yaşamını yitirirse öteki dünyada sonsuza kadar ateşte kalacaktır.

Şimdi kilisenin bu teolojik bakış açısı konumuzu oldukça farklı bir noktaya çekmektedir. Doğrusu 2020 yıldır Hristiyan dünyası bu yaklaşımın ortaya koyduğu sorunu her boyutta tartışmaktadır. İnsanın doğası, günahkârlık, kirlenmişlik, lanetlenmişlik, alın yazısı, kurtuluş vb. tartışmalarla Hristiyan dünyası zaten boğulmuş durumdadır. Bizim tartıştığımız sorunların bir kısmı da aslında farkında olmadan dışarıdan bizlerin kültürüne aktarılan bu inançlar sayesindedir. Yani içimizdeki günahkârlık ve kirlenmişlik duygusu, bu bağlamda gelenekteki kadınlara karşı olumsuz bakış açısı bu etkinin sonucudur. Bu etkilenme veya aktarmalar, doğrudan Tevrat veya İncil'deki bilgilerin bizim din kitaplarına karışması yoluyla olabildiği gibi günlük yaşantımızda takip ettiğimiz filmler, tiyatrolar, müzik eserleri, sanatsal yapıtlar, romanlar ve felsefi eserleri sayesinde de olabilmektedir. Hristiyanlığın bu özel durumunun onların tarihine, sosyolojisine, felsefesine ve siyasetine hatta topyekûn Batı tarihine etki ettiğini de unutmamak lazım gelir. Bu noktada Hristiyanlıktan sonra niçin İslamiyet geldi, yeni bir dine gerek var mıydı gibi soruların cevabı aslında bu noktada çok açık bir biçimde yatmaktadır. Dolayısıyla aralarındaki benzerliklere rağmen İslamiyet ile Hristiyanlığın birbirinden iyi tefrik edilmesi gerekir. Netice itibariyle Hristiyanlık bütün gücünü ve gizemini bu günah öğretisi ve ondan kurtulmanın yollarından almaktadır. Yaşama, insana ve dünyaya karamsar bakmasının ardında da bu bakış açısı yatar. Haçlı seferlerinin ve dahi günümüzde cereyan eden pek çok savaşın arkasında da bu kurtuluş veya kurtarma motivasyonu vardır. Ancak İslamiyet için yaşam Tanrı'nın bir lütfudur. Dünyamız da aşağılık bir yer olmayıp her noktasında Tanrı'nın yüceliğinin tecelli ettiği, ihtişamlı sanatının sergilendiği bir mekândır. İnsan özünde temiz, masum ve değerlidir. Bu masumiyetini koruyabilir, ahlaklı ve inançlı bir yaşam sürebilirse hem bu dünyada hem öteki dünyada mutluluğu yakalayacaktır.

Tanrı'nın insanı yaratması elbette ki dağı taşı yaratmasından veya galaksilere hayat vermesinden farklı bir şeydi. Çok açık olan bir husus ise aynı evrenin dünyamızla taçlandığı, insanla değerlendiğidir. Birbirine benzeyen milyarlarca yıldızın sayısal değeri, nicelik ve nitelik bilgileri bizleri heyecanlandırabilir. Ancak iradi bir varlık olarak insanın varlığı her şeyin ötesindedir. Tanrı'nın yaratıcılığını göstermesi ve muhteşem sanatını kanıtlaması açısından paha biçilemezdir.

İnsanın haksızlık yapması veya kan dökmesi kötülüğün asıl kaynağı olabilir mi?

Kuşkusuz öyle. Bunu kabul etmekten başka çaremiz yok gibi. Olan bitenden Tanrı'yı sorumlu tutmak, hatta "Ey Tanrım, insanı niçin yarattın?" gibi sorular sormak gerçekçi olmayacaktır. İnsanın potansiyel olarak suça meyilli olabileceğini kuşkusuz onu yaratan bizden daha iyi biliyordu. Belki bu yüzden kan dökmenin veya çalmanın yaptırımları dini açıdan çok etkili ve düşündürücü. İnsanoğlu başka türlü dizginlenemiyor haliyle. Yani ne yapıyorsan karşılığını göreceksin kuralı var. Kaçış yok. Hz. Musa da bunu söyledi, bizim Peygamberimiz de (s.a.v.). Amaç elbette ki haksızlığı önlemek. Yoksa bu yaptırımlarla masum insanları tehdit etmek veya korkutmak değil. Kötü eylemlerin karşılıksız kalması bir toplum için olabilecek en kötü durum herhalde. Ancak yine de bütün olumsuzlukları insana yüklemek sorunu çözmüyor. Ne yazık ki onu da aşan etmenler var.

Yani, yaşamda sadece insandan kaynaklanan acılar var değil. Onu veya onun iradesini aşan durumlar da söz konusu. Hastalıklar, açlık, doğal afetler vs. gibi? Bunu nasıl yorumlarsınız?

Evet, kötülük büyük oranda insan kaynaklı. İnsan kaynaklı olması açıkçası insanın bu tür olaylara neden olması demektir. Bazı felsefe ders kitaplarının bunlara moral kötülük adını vermesi bu yüzden. Nitekim insanı aşan doğadaki afetlere de tabii kötülükler ifadesini kullanmaktadır aynı kaynaklar.

Ancak, aynı şekilde, iyilik de insan kaynaklı. İnsanoğlu bütün imkânlarıyla aslında kötülükle, belki de kendi içindeki olumsuz duygularla savaş halindedir. Bu savaş, bireysel olduğu gibi toplumsal seviyede hatta küresel seviyede de devam etmektedir. Şu anda dünyamızın topyekûn seferberlik halinde koronayı yenme çabası bunun en güzel kanıtıdır. Sadece koronayı, hastalıkları değil, savaşları, yoksulluğu, bilgisizliği engellemek için de insanoğlu her boyutta büyük bir mücadele vermektedir.

Her okul, her hastane, her hapishane, her huzur evi, her aşevi, her mabed ve yine her dergâh aslında bu savaşın bir parçası. Aslında savaşlardan şikâyetçiyiz ama açık olan bir husus varsa barışın, huzurun ve güvenliğin korunmasında en etkili güç de yine savaşın kendisi. Kötüyle, kötü olanla savaşmak zorundasınız. Aksi takdirde kötünün esiri olursunuz. Bu bağlamda kötülükle, kendisini bizlere farklı kılıflarda sunan hatta çoğunlukla iyilik zırhına bürünen kötülükle savaş, iyiliğin kendisidir. Ne var ki bu kolay bir iş değil. İnsanların sadece bazısı bu savaştan galip çıkabilmektedir. Hatta bir kısmı bu savaşı -zorluğu- göze almamakta, dua kılıfıyla işi Tanrı'ya havale etmektedir. Kuşkusuz her şeyin hâkimi ve yine her güzelliğin kaynağı Tanrı'nın kendisidir. Bu anlamda dua da çok değerli ve güç kaynağıdır. Ancak Tanrı da insanoğlunu kötülükle savaşmak için yaratmış olabilir. Bunun adı bazen ibadet olur, bazen iyilik, bazen de kulluk, sonuçta hepsi aynı kapıya çıkıyor kanaatimce. Kötülükle savaşmayan, güzellikleri koruma hassasiyeti olmayan bir insanın ne değeri olabilir, bilmiyorum. Hem Tanrı niçin böyle bir insanı mükâfatlandırsın, onu da düşünemiyorum. Tanrı katına çıkacak olanın da Tanrıya yakışır olması, lekesiz kalmaya çalışması gerekir. Bu da çaba ister haliyle. İnsanın bir şeylerin uğraşısını vermesi ve öylece iç huzurunu hak etmesi önemli. Hak etmeden olmuyor. Bu noktada şunu da söylemeden geçemeyeceğim. Peki, bütün bu güzellikleri, cennet dünyamızı, cennet yurdumuzu, inancımızı, ahlakımızı, sağlığımızı, huzurumuzu hak ettik de mi Tanrı verdi? Kendi adıma konuşacak olursam, pek sanmıyorum. Allah'a ne kadar şükretsek az diye düşünüyorum. Ve bu bağlamda mücadele eden bütün şehitlerimize, özellikle yaşamını hiçe sayan sağlık ve güvenlik şehitlerimize Allah'tan rahmet diliyorum. Onlara çok şey borçluyuz.

İnsanoğlu sonuç itibariyle kötülüğün üstesinden nasıl gelebilecek?

Bencilliğine yenilmeyen insan sayısı herhalde az değildir. Egosunu kıramayan, konforundan taviz vermeyen, aç iken kardeşini dahi görmezden gelen, sinirlendiğinde eşini veya çocuğunu inciten insan sayısı oldukça fazla. Bu anlamda yapılacak en önemli iş, herkesin kendisini zorluklara, çirkinliklere ve kötülüklere karşı eğitmesidir. İçindeki kötüyü, bencilliği tanıması; o bencilliğin dizginlenmezse canavara dönüşebileceğini bilmesi ve bu işi ciddiyetle takip etmesidir. Boş bulunup, boş yakalanmayacak. Bu canavarlaşmanın arkasındaki gurur ve kibir duygularını dizginleyecek, içindeki sevgi ve empati duygularını her zaman canlı tutmaya çalışacaktır. O zaman haksızlık, zulüm veya adaletsizlik elbette ki olmayacak, iyilik bütün yalınlığıyla hüküm sürecektir zaten. Tabi ki bu durum bazen bizleri yani bireyleri aşan bir durum olabilir. Bu durumda da eğitimin, devletin, ailenin, toplumsal dayanışmanın önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Hayatımızdaki en güzel tarafımız erdemdir kanaatimce. Erdem de Sokrates'in deyişiyle bilgidir. İyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırabilme gücüdür. Ne yazık ki bilgelik mücadelesi vermek de kolay bir iş olmayıp, çaba isteyen bir uğraşıdır. İnsanlık tarihinde bilgeler, hanifler ve inananlar ölüme yenilse de (şehit olsalar da) bu mücadeleden galip çıkmış, etraflarını yaşanır -cennet- kılmışlardır. Ancak kötülüğe yenilen, hırslarının, kinlerinin, öfkelerinin ve bağnazlıklarının esiri olanlar da eksik olmamış, çevrelerini harabeye -cehenneme- çevirmişlerdir. Allah Teâlâ bizleri, bütün Müslümanları, tüm insanlığı iyilik üzere yaşatsın. Bu uğraşıda bizlere güç versin, üzerimizdeki yersiz kuşkuları, endişeleri ve çekingenliği atsın. Kötünün -çirkinliklerin- esiri olan ve korku içinde yaşayanlardan eylemesin.